

El nacionalisme i el món

NACIÓ I NACIONALISME

En aquests darrers temps hem sentit dir que, per tot arreu, el nacionalisme està de moda. Ja és ben curiós que un mot d'un significat tant contingent, i de resonàncies tant banals com aquesta *moda*, pugui ser aplicat a una conducta humana que, per bé o per mal, va lligada a la vida de les nacions d'una manera tant estreta; i que no s'ha pas inventat ara.

La gran majoria dels tractadistes de les qüestions nacionals fan arrancar el nacionalisme de força lluny. Si bé amb un nom diferent, el de *patriotisme*, n'hi ha que ja el troben en el món antic. D'altres el situen a l'Edat Mitjana i, a favor de llurs tesis, ens citen textos de Roger Bacon, Bartolomeu (Anglicus), el Dant, Joan de París, Marcili de Pàdua. Alguns dels que no el fan anar tan enrere, diuen que es va iniciar a l'època del Renaixement, lligat a l'eclosió del Protestantisme. I sembla que cada dia són més pocs els qui continuen entestats a afirmar que no va sorgir fins a la Revolució Francesa. De tota manera, en la més moderada de les apreciacions, la *moda* del nacionalisme seria vella de dos segles. La qual cosa no té res a veure amb que, tot en un plegat, un o uns nacionalismes determinats, en comptes de ser vistos, fora del seu propi país, només per quatre entesos, cridin l'atenció de gairebé tots els públics..

I, tot ajuntant-se'n de nous als vells, vistos en cada època amb molta atenció o

amb una simple mirada de biaix, segons hagi estat la relació de cada un d'ells amb la balança internacional d'interessos, desapercebuts de vegades i enlluernadors molts cops, ben pocs d'aquests nacionalismes hauran deixat d'existir si no és que ha mort llur nació o si ja no tenen raó de ser perquè han arribat a resoldre el problema que els havia dut a la palestra.

Que la temàtica del nacionalisme arreu del món és important i no pas d'ara, semblen deixar-ho assenyalat els rius de tinta que ha fet córrer el seu estudi. Penseu que, en aquest punt, n'hi podria haver prou amb recordar el conjunt d'obres esmentades en *Selected Bibliography on Nationalism*, de K. Pinson (1935), amb la seva continuació, *Interdisciplinary Bibliography on Nationalism. 1935-1953*, de K. Deutsch (1956); i de més cap aquí, en la bibliografia continguda a *Theories of Nationalism*, de Anthony D. Smith.¹

Ara bé, si el nacionalisme, en relació a Catalunya pot ser considerat com la lluita de la nació catalana per assolir el seu alliberament i la seva plenitud, quan del cas català en particular volem saltar a l'ampli terreny del nacionalisme en general ¿de quina manera ens atrevirem a qualificar-lo? Què és el que poden tenir

¹ N'ha estat publicada a Barcelona la versió castellana, per Edicions Península, amb el títol *Las teorías del nacionalismo* (1976).

en comú uns i altres nacionalismes? Esbrinar-ho és d'una notable complexitat. Es tracta d'un tema extremadament polèmic, ja que una reivindicació nacionalista, nostra o de qualsevol part del món, sigui com sigui que s'hagi desenvolupat i siguin quins siguin els mitjans de què es valgui, només pot arribar a satisfer les seves aspiracions d'una manera tenaçment combativa. Tant se val que, de vegades, només en sobresurtin reivindicacions culturals; és sempre, per naturalesa, un moviment polític que ataca les bases d'un *statu quo*, la política del qual és considerada com a generadora i mantenedora d'una mena especial de legitimitat que es vol creure situada per damunt de tota cosa. El qui estudia el nacionalisme, com a conseqüència, mai no el podrà contemplar objectivament, com si es tractés d'un fenomen físic o químic.

És clar que, hom pot adduir amb raó, que passa això mateix a l'estudiós d'altra mena de moviments polítics i socials. Hom pot objectar que el que succeeix en aquest cas se'ns apareix en qualsevol altra presa de posició sobre activitats i actituds que es refereixen a la vida humana. Ho hem vist unes pàgines més amunt, en referir-nos a tot el que és història. Però, en el cas del nacionalisme, la dificultat que té l'observador i, com a conseqüència, l'estudiós, per a afinar el seu punt de mira, esdevé multiplicada considerablement; no tan sols perquè el nacionalisme penetra en tota mena de direccions el teixit social d'un país i li dóna una contextura nova que afecta el conjunt de la pluralitat política, sinó perquè s'enfronta amb l'ordre establert tot posant en entredit

concepcions de Nació i d'Estat que per a molts són immutables. M'estic referint, és clar, al nacionalisme reivindicatiu, al nacionalisme d'alliberament; al *patriotisme social i defensiu*, si acceptem la terminologia de Josep Narcís Roca i Farreras. Comptat i debatut l'única mena de nacionalisme que mereix ostentar aquest nom.

Però si el nacionalisme resulta tan conflictiu en reivindicar els drets de les nacions que no estan reconegudes oficialment, és perquè el mateix concepte de nació té definicions diverses que entren en conflicte entre elles.

La complexitat polèmica del nacionalisme prové, en bona part, de la visió contraposada que de la nació -i per tant dels drets nacionals- tenen uns i altres. I és per això que, d'una banda a l'altra del planeta, hi ha qui mai no para de repetir-se la pregunta: Què és una nació? Tot demanant-s'ho, Rénan trobava una resposta diguem-ne sublim: la *nació* és «una ànima, un principi espiritual»; de tota manera, tocant més de peus a terra, sentenciava: la *nació* és «un plebiscit diari». Si bé aquest «plebiscit diari», o sigui, la *constant voluntat de ser*, és imprescindible perquè una nació subsisteixi, no sembla pas que se'ns pugui aclarir la boirositat amb què, de vegades, la idea de nació roman embolcallada dintre de nosaltres si només dispostem en Rénan la nostra confiança. I penso que, quan es refereix a la nació com a «un pensament» i a una «voluntat d'unitat» Michelet ens deixa en un atzucac semblant.

Ens ho aclariran els diccionaris? Agafem-los en la llengua que vulguem i fullegem-los; saltant dels uns als altres, hi trobarem definicions per a tots els gustos.

De la mateixa manera que ha estat afirmat que el nacionalisme va néixer com a conseqüència de la Revolució Francesa, també ha estat dit que el concepte de nació no es revesteix de racionalitat i, per tant, no esdevé políticament coherent fins que aquesta revolució triomfa. El que sí que llavors es configura és la ideologia de l'Estat que s'etiqueta de Nació. La ideologia d'aquests etiquetament, del qual en resulta el binomi anomenat *Estat-Nació* d'una manera impròpia, s'elabora partint del punt de vista que tots els súbdits de l'antiga monarquia francesa, a desgrat de pertànyer a diverses ètnies, pel sol fet de viure sota el control d'un Poder comú constitueixen un sol poble. No hi feia res que hi existís, i ben arrejada, més d'una llengua; això tenia remei: a tots plegats se'ls n'imposava una de sola, la que fins llavors havia estat la llengua de la Cort i que ara passava a ser l'única llengua oficial de la República francesa. Al cap i a la fi, ja s'havia estat fent així fins aquell moment; no més calia perfeccionar-ho.

I amb el mal anomenat *Estat-Nació* francès vam entrar a l'Edat Contemporània. A França, la República fou substituïda per l'Imperi, i hi tornà a haver monarquia, i República altre cop. Amb Napoleó III, l'Imperi va ser ressuscitat; i una vegada més s'arribà a la República. Però República, Imperi i nova Monarquia, amb les consegüents repeticions,

van continuar essent per sempre *l'Estat-Nació* que aplegava com un *tot nacional* la nació occitana, la bretona, la corsa, un tros de la catalana i un altre tros de la basca junt amb la francesa, que era la que s'imposava.

Mentrestant, però, el mapa polític d'Europa un cop més es modificava. Grècia era alliberada dels turcs, Bèlgica es separava d'Holanda, Alemanya i Itàlia s'unificaven, es declaraven independents Romania, Sèrbia, Montenegro, Bulgària, i Noruega deixava d'estar unida políticament a Suècia. Tot aquest baticull, prenia suport teòric en el *Principi de les Nacionalitats*, del qual es féu intèrpret P. S. Mancini, que se'n serví per a justificar l'alliberament i la unificació de tot el territori d'Itàlia, fent-se seva la regla d'or de la qüestió nacional: els conceptes d'Estat i Nació no poden ser considerats com a equivalents; l'Estat, estructura política, és subjecte arbitrari del Dret internacional, en comptes de ser-ho la nació, la qual nació, constituint un ens natural, n'ha de ser l'element bàsic. Com a conseqüència, cada nació ha de tenir el seu propi Estat, independent, sobirà. Seguint aquest raonament, Mancini arribava a la conclusió que l'únic mitjà per assolir una comunitat internacional pacífica radicava a constituir-la només que per Estats uninacionals. Els únics que podien ser considerats Estat-Nació. Però no a tothom –ni al mateix Mancini– li convenia que, sempre i a tot arreu, *nació* significués la mateixa cosa. Dit d'una altra manera: *nació* continuava no volent dir la mateixa cosa per tothom.

Abans que Mancini parlés «*de la nacionalitat com a fonament del dret de gents*,

L'any 1860, a París, Maximim Deloche ja havia publicat un llibre que precisament duia el flamant títol de *Du principe des nationalités*. Limitem-nos, ací, a veure què ens diu al capítol que es titula *Les Ibères*. Hi llegim que *tota* la Península ibèrica, sense deixar-ne cap racó de banda, junt amb les Illes Balears i les Açores conté una sola raça, una sola família, una sola nació. Succeeix així perquè aquests territoris tenen la característica comuna d'estar envoltats pel mar; i a l'únic lloc on el mar no hi ha prodigat els seus salats ingredients nacionalitaris ens trobem amb quelcom que encara resulta més significatiu, la «barrera colossal» del Pirineu. En contemplar el conjunt d'aquest territori Deloche ho veia ben clar: «la unitat nacional hi és doncs visiblement preparada per la naturalesa de les coses». I, pel que pugui ser, ens adverteix que, després de la derrota dels *Matiners*, amb la consegüent consolidació d'Isabel II, «hom pot augurar que, en un esdevenidor no gaire llunyà», la unitat del grup ibèric restarà constituïda. Naturalment, no s'oblida de dir que Gibraltar hi estarà integrat.

Són molts els qui han sostingut que la nacionalitat ve marcada per uns accidents geogràfics; que és «una península», o bé «una conca hidrogràfica»; o una monarquia presa en tot el seu conjunt, o, al seu torn, tot el territori d'una república amb els seus habitants. Leibniz, però, en el seu moment, del fet de la nacionalitat en tenia tot un altre concepte. Va escriure: «Els mapes fan conèixer les fites dels Estats, però no les nacions, que sorgeixen, al contrari, de l'harmonia de les llengües.»

Hegel, tot fent una rotunda distinció entre Nació i Estat, considerava que la història del món és la dialèctica dels esperits dels diferents pobles que contribueixen a la realització de la raó i la llibertat. Degut a això, els pobles més cohesionats i més progressius s'esforcen a crear el seu propi Estat sobirà i a mantenir-lo, ja que només a través d'ell la voluntat del poble, la voluntat nacional, pot ser expressada. Només així, pensava, un poble pot sobreviure. Aquest raonament l'inclinava a creure que les nacions sense Estat propi i sobirà mai no podran contribuir al desenvolupament de la civilització universal i acabaran desapareixent. Deia, però, que «és possible que les nacions hagin de recórrer una llarga història abans d'arribar definitivament al seu destí -el de constituir-se en Estats».

J. Stuart Mill replantejava la qüestió, Pany 1872: «En general -escrivia- és una condició necessària de les institucions lliures el fet que les fronteres del govern coincideixin, en allò que és essencial, amb les de la nacionalitat». I recalrava: «Allí on el sentiment de nacionalitat existeix amb una certa força, es dona un cas de *prima facie* per a unir tots els membres de la nacionalitat sota el mateix govern, i un govern per a ells tots sols.»

LES NACIONS

Ja hem vist com, l'any 1860, des de París, en nom del *Principi de les Nacionalitats*, hi havia qui augurava que, ben aviat, fusionat Portugal amb Espanya,

tota la Península Ibèrica, ajuntant-hi les Illes Balears i les Açores, constituïria una sola nació. No era pas Deloche sol qui feia aquesta mena de vaticinis unionistes partint d'un concepte purament geogràfic de la nacionalitat i manipulant-lo. Però no tan sols no s'han acomplert els vaticinis unionistes ibèrics sinó que els esdeveniments que s'han succeït des d'aleshores precisament ens assenyalen el progrés de la tendència contrària; i havent passat més d'un segle d'aquelles formulacions, l'any 1973, des de Londres, Linz constatava: «Espanya és avui un Estat per a tots els espanyols, un EstatNació per a una gran majoria, i només un Estat per a importants minories.»

Unes pàgines enrere, hem recordat els canvis més destacats que hi va haver a Europa des del Congrés de Viena fins als inicis de la primera Guerra Mundial. Amb aquella guerra se'n van produir uns quants més. Alsàcia i Lorena, que d'ençà de la Guerra Franco-Prusiana havien esdevingut territori alemany, van tornar a ser franceses; Polònia, trossejada i oprimida des de les darreries del segle XVIII, s'unifica i s'allibera; Hongria se separa d'Àustria; i s'erigeixen en Estats independents Albània, Txecoslovàquia (formada bàsicament per Bohèmia i Eslovàquia), Iugoslàvia (amb Sèrbia, Croàcia i Eslovènia sempre en pugna), Finlàndia, Estònia, Letònia, Lituània i, més endavant, Irlanda (excepte l'Úlster). Després de la segona Guerra Mundial hi va haver nous ajustaments de fronteres; Alemanya va ser partida en dos Estats i tot just ara torna a estar unificada; Estònia, Letònia i Lituània foren incorporades a l'URSS i,

actualment, estan en procés d'emancipar-se'n. Islàndia i Malta s'han constituït en Estats independents i una part de Xipre ha esdevingut república turca.

Si ens fixem bé en aquests canvis –només ens hem referit a Europa- i en tots els altres que sofreix constantment la configuració estatal d'arreu del món, possiblement arribarem a adonar-nos que parlar del caràcter «sagrat» de certs Estats, per molt que hom vulgui anomenar-los *Nacions*, fa riure.

Però, comptat i debatut, caldrà que tornem a demanar-nos la *Nació*, què és?

Els romàntics alemanys (Fichte, Schlegel, Arndt, Schleiermacher, Jahn) vénen a compartir una idea bàsica: la nació és el subjecte de la història i els qui la componen posseeixen en comú unes característiques mentals objectivament discriminables; entre aquestes característiques es trobarien una llengua i uns costums propis. Cal, però, que la nació - i Hegel, en certa manera, anava en aquest mateix sentit- estigui sempre en lluita fins assolir la seva pròpia sobirania, fins a dotar-se del seu Estat particular.

Herder es va distingir per la manera de destacar la llengua com element bàsic de la nació. «Una llengua -va escriure- és un tot orgànic que viu, es desenvolupa i mor com un ésser vivent; la llengua d'un poble és, per dir-ho així, l'ànima mateixa d'aquest poble, feta visible i tangible.» Ja en el nostre segle, Otto Jespersen, en referir-se a una de les seves obres, va escriure: «Quan en aquest llibre es parla de nació volem dir

l'organització intermèdia entre la humanitat i l'individu i cal entendre per *nació*, simplement, una unitat lingüística, una comunitat lingüística.»

Blunstchli pensava que la llengua conserva sempre viva la consciència de la nacionalitat. Considerava que un poble que accepta una llengua nova és transforma de mica en mica intel·lectualment i pren la nacionalitat del poble al qual manleva l'idioma. L'acceptació d'una llengua que no és la nadiua duu a la identificació amb el poble que la té com a pròpia, amb el qual poble crea vincles socials comuns, fins a fondre-s'hi.

La nació, per Max Weber, «és una comunitat de sentiment que es manifestaria d'una manera adequada en un Estat propi»; i que, «en conseqüència, una nació és una comunitat que normalment tendeix a produir un Estat propi». I precisament Weber és, també, dels que destaca la llengua com a component cabdal de la nacionalitat: «Una llengua ocupà el primer lloc entre els elements culturals que a tot arreu representen la base positiva més important per a la formació del sentiment nacional.»

Per Ripley, només pot existir una nació si en una comunitat donada concorren els següents elements essencials: una llengua comuna per a interrelacionar idees i, posseint una història comuna, un fons comú de tradicions.

Karl Kautsky, amic i col·laborador d'Engels, àrbitre ideològic de la Segona Internacional, trobava que la llengua és la veritable matèria primera que cohesiona la nació i li confereix la identitat;

fins al punt, deia, que si un anglès que viu a Alemanya adopta l'alemany com a llengua predilecta d'ell, es «transforma, sens dubte, en alemany, sense que el seu caràcter tingui necessitat de modificar-se». No és canviant de «caràcter» sinó canviant de «llengua de predilecció», afegia, que hom canvia de nacionalitat.

Tal com la concep l'austro-marxista Otto Bauer, la nació «és el conjunt dels homes lligats per una comunitat de destí històric en una comunitat de caràcter». El destí en comú, la idea que tots els que pertanyen a una mateixa nacionalitat tenen del seu futur, prové, sobretot, dels lligams que, entre ells, ha anat forjant la Història.

Un altre austro-marxista, Karl Renner, que va ser president de la República d'Àustria, i que va completar l'estudi de Bauer sobretot des del punt de vista jurídic, puntualitza: «Les nacions existien abans que els Estats i continuaran existint quan els Estats hauran desaparegut.»

Una definició que, a desgrat d'haver estat controvertida, ha esdevingut clàssica, és la que va elaborar un aferrissat impugnador de diversos aspectes de les teories de Bauer, Stalin, quan encara no havia desmentit amb fets una bona part de les seves tesis sobre la qüestió nacional. «La nació –va escriure l'any 1913– és una comunitat d'homes estable i constituïda històricament, sorgida d'una base comuna de llengua, de territori, de vida econòmica i d'estructura psíquica, la qual es manifesta en la comunitat de cultura.»

Cercant de lligar els conceptes d'Estat i societat, en procurar d'explicar-se què és una nació, Emile Laveyele pensava que, quan és acceptada la sobirania del poble en comptes de la voluntat del rei, l'Estat ja no existeix per a major glòria del sobirà, sinó per a la felicitat dels ciutadans; llavors, si no s'estableix una entesa entre ells, per manca d'una llengua comuna i d'altres interessos compartits per tots plegats, ningú no pot impedir que cada «nacionalitat etnogràfica» es separi de les altres i que, si li convé, s'uneixi amb la que sentí que té amb ella determinades afinitats.

Per Jellinek, la Nació ve a ser «quelcom d'essencialment subjectiu, això és, la característica d'un determinat contingut de la consciència». Concretant-ho més, Jellinek va escriure: «Una varietat d'homes entre els quals existeix una sèrie d'elements culturals propis, comuns a tots ells, i un passat històric comú, mitjançant el qual arriben a advertir la seva diferència amb tots els altres grups, és el que configurarà una Nació.»

Situant-nos ja en aquests darrers anys i mirant-se la qüestió nacional des de la perspectiva històrica del nostre moment, Maxime Rodinson considerà que «la nació és una formà de societat global, una formació comunitària que apareix en determinades condicions històriques». Pensa que la nació és «la formà més perfecta coneguda de societat global supratribal»; i que «els factors d'unitat *nacionalitària* o nacional» poden ser diversos: comunitat de llengua, de cultura, d'institucions; si bé, tocant a la cultura nacional, l'element que en constitueix la base no sempre és el ma-

teix. La nació, tal com la veu ell, és un fenomen contingent; hauria pogut ser molt diferent de com la trobem ara. D'altra banda, s'adona que una nació difícilment es formà com a conseqüència, només, d'una actitud voluntarista; si s'estructurà és perquè ja hi ha unes persones «que viuen conjuntament, en una situació objectiva determinada, creada per la història». Fa notar, també, Maxime Rodinson, que «les lluites entre estats globals són un tret tan fonamental de la història com les lluites socials»; que «els sentiments *nacionalitaris* o nacionalistes tenen una força molt gran» i són fàcilment identificables; i que «la tendència d'una ètnia dominant a aprofitar-se de la seva situació és constant, i encara més en la mesura que els seus membres més desafavorits només poden fer prevaldre aquesta superioritat».

Anthony D. Smith escriu: «La nació és un grup gran, verticalment integrat i territorialment mòbil que ostenta drets de ciutadania comuns i un sentiment col·lectiu junt amb una (o més) característiques comunes que diferencien els seus membres dels de grups semblants amb els quals mantenen relacions d'aliança o de conflicte.»

Hom pot objectar, davant d'aquesta definició, això del «grup gran» té sentit? Perquè, si mesurem grups per a detectar nacions, bé ens cal saber quin és el límit on hem d'aturar-nos. El propi Smith ens ho aclareix: «El problema de la grandària òptima és una qüestió debatuda. (...) Perquè la *independència* sigui significativa cal un poder col·lectiu i per tant un Estat, que només té sentit en un territori suficientment gran. (...) Però si això ex-

clou agrupacions molt reduïdes i localitzades, deixa intacta la sorprenent gamma de *nacions*. Compari's els 80 milions d'alemanys amb els 600.000 bascos i els 1.150.000 d'estonians i l'escala de les seves àrees. La grandària i l'escala són criteris discutibles. Tot el que podem dir aquí és que la quantificació de la grandària és poc significativa quan sobrepassem la cota del mig milió.»

Des del camp de l'antropologia, Fredrik Barth, tot fent notar que «la cultura no és res més que la forma de descriure la conducta humana», la resultant d'uns determinats comportaments i no pas una característica primària i definitiva, diu que per a cada un dels pobles, per a cada ètnia, «els trets que són tinguts en compte no són la suma de diferències objectives, sinó tan sols les diferències que els ac-

tors mateixos consideren significatives». És per això que, sigui com sigui que veiem els components d'un grup ètnic «si ells afirmen que són A, en contrast amb una altra categoria anàloga B, esperen ser tractats com a tals i que la seva pròpia conducta sigui interpretada i jutjada com a A i no pas com a B; en altres paraules, estan confirmant la seva adhesió a la cultura comuna dels A».

NACIONALISME I AUTODETERMINACIÓ

Nacionalisme i *autodeterminació*, sigui precedint-lo o afegint-s'hi, complementant-lo o matisant-lo, són conceptes lligats a l'anomenat *Principi de les Nacionalitats* que ja va adquirir una força consi-

derable, i resultats positius, com hem vist, al segle XIX. I si una part important de la burgesia liberal se'l va fer seu, també s'hi va anar apropant el moviment obrer; així trobem que la Primera Internacional es va pronunciar a favor de la independència d'Irlanda i de Polònia.

Bakunin va preconitzar la llibertat de les nacions oprimides com a base d'una federació republicana de pobles eslaus i, en darrer terme, d'una federació de repúbliques europees. I tot propugnant una futura humanitat lliure, malgrat que imaginava que l'Estat –aparell coercitiu– desapareixeria i els homes esdevindrien ciutadans del món, pensava que les nacions continuarien existint i el patriotisme sobreviuria. «Només demano una cosa: que a cada poble, a cada tribu, gran o petita, se li concedeixi el dret d'actuar segons els seus desigs», va escriure.

Si bé Marx i Engels també es van posar al costat dels moviments d'alliberament nacional d'Irlanda i Polònia, és ben sabut que no van estudiar d'una manera metòdica el problema de les nacions oprimides ni, en general, se'n van preocupar gaire. Els marxistes, però -malgrat que en trobem algun, com Rosa Luxemburg, que creia que les reivindicacions nacionals només podien beneficiar la burgesia i, com a conseqüència, menyspreava el dret a l'autodeterminació -cap a final del segle XIX van començar a interessar-se seriosament per la qüestió de la llibertat nacional en tots els seus aspectes.

L'any 1896, reunit a Londres, el Congrés de la Segona Internacional declara que «sosté el dret absolut de totes les nacions a l'autodeterminació».

El Partit Socialdemòcrata Obrer Rus, en el seu Segon Congrés (1903) va aprovar el «dret a l'autodeterminació de totes les nacions que formen l'Estat». I, en el tercer dels seus congressos (1913), puntualitzava: «El Partit ha de sostenir incondicionalment el dret a l'autodeterminació, és a dir, a la separació i a la formació d'un Estat independent de totes les nacions oprimides per la monarquia tsarista.»

Kautsky, home clau de la Segona Internacional i que, ja ho hem vist, considerava la llengua com el tret bàsic de l'existència d'un poble, deia que «és d'una importància gegantina per a cada nació estar organitzada en un Estat que li sigui propi». Afirmava, també, que el combat per la democràcia és «el combat per l'autodeterminació del poble»; que allò que «fa possible l'existència d'una democràcia internacional» és la «reivindicació del dret a l'autodeterminació no tan sols pel propi poble, sinó per tots els pobles que es troben en les mateixes condicions». Sense alliberar les nacions oprimides, pensava, no hi pot haver internacionalisme. Si bé no va arribar al fons de la qüestió nacional, la seva posició era clara: «L'internacionalisme significa que jo reivindico per a les altres nacions els mateixos drets que vull per a la meva.»

Stalin, l'any 1913, quan teoritzava però encara no manava, va escriure que els socialistes russos portaven «el dret

d'autodeterminació com a punt indispensable per a resoldre la qüestió nacional», la qual cosa «significa que només la mateixa nació té dret a determinar els seus destins». Referint-se a un cas concret, diu que pot succeir que «una o altra nacionalitat de Rússia cregui necessari plantejar i resoldre la qüestió de la seva independència. I, naturalment, no són els marxistes els qui han de posar obstacles en tals casos».

Però va ser Lenin qui va arribar al fons de la qüestió. Per a ell, no defensar «el dret de les nacions a l'autodeterminació, o sigui, a la separació política», significa «traïr la democràcia i el proletariat». Insistí constantment que «per autodeterminació de les nacions s'entén la seva separació estatal de les col·lectivitats de nacionalitat estranya, s'entén la formació d'un Estat nacional independent». Volia que restés ben clar: «seria erroni entendre per dret a l'autodeterminació tot el que no sigui el dret a una existència estatal separada». Autodeterminació no pot tenir cap altre significat que no sigui «la independència estatal, la formació d'un Estat nacional», i no defensar aquest dret vol dir «indefectiblement, en la pràctica, donar suport als privilegis de la nació dominant». Lògicament, creia que les *autonomies* no acabaven amb l'opressió nacional. «Una nació autònoma -va escriure- no té els mateixos drets de la nació dominant.»

Lenin té frases contundents: «Quan la burgesia d'una nació oprimida lluita contra l'opressora, nosaltres sempre hi estem, en tots els casos i amb més empenya que ningú, a favor, ja que som els enemics més audaçs i conseqüents de

l'opressió». Va a l'arrel del problema: «El centre de gravetat de l'educació internacionalista dels obrers dels països opressors cal que estigui en la prèdica i en la defensa de la llibertat de separació dels països oprimits. Si no és així, no hi ha internacionalisme. Tenim el dret i el deure de tractar d'imperialista i de canalla tot socialdemòcrata d'una nació opressora que *no* realitzi tal propaganda.»

Lenin va definir el nacionalisme com «un corrent ideològic ampli i molt profund». Horace B. Davis, situat ja de ple en el nostre temps, considera profunda com cap altra aquesta frase de Lenin i pensa que «la democràcia, el nacionalisme i el socialisme» són «els tres grans moviments del segle XIX» i «cal considerar-los els uns en relació amb els altres si es volen entendre». I especifica: «Nacionalisme significa preocupació pels interessos d'una comunitat particular»; i escriu que, precisament, «la preocupació per la pròpia comunitat ha estat sempre un requisit previ de la supervivència de l'home com a grup, i l'home sobreviu, en tot cas, com a grup».

I tot referint-nos ja, només, a les obres publicades per autors rigorosament contemporanis nostres, trobem que, per Akzin, des de l'inici del segle XIX el nacionalisme ha constituït una gran força. El pensament democràtic ha servit «per a reforçar el nacionalisme a tot arreu on un grup governant és ètnicament diferent de la massa dels governats»; d'aquesta manera, «la consciència de la pròpia nacionalitat ha assumit en el món occidental el caràcter d'un

fenomen permanent i de masses més que d'un fenomen esporàdic i aïllat». El «nacionalisme modern apareix primer com una extensió de les idees liberals i democràtiques i, després, com la seva aplicació, més enllà de l'individu, a tot el grup ètnic amb el qual l'individu es considera unit». D'aquesta manera «l'alt govern democràtic es converteix en *autodeterminació nacional* i la llibertat es transforma en *llibertat nacional*. En aquest context liberal-demòcrata el nacionalisme continua essent una idea universalista que pretén que l'autodeterminació nacional i la llibertat nacional s'apliquin a totes les nacions».

Ernest Gellner escriu que «avui dia, les cultures semblen ser les dipositàries naturals de la legitimitat política»; considera que «la fusió de voluntat, cultura i Estat es converteix en norma, i en una norma que no és fàcil ni freqüent veure incompleta». Al mateix temps, però, pensa que no hi pot haver nacions si no hi ha nacionalisme i que només si el nacionalisme triomfa «pren vida una nació». Pensa que «el principi nacionalista en sí està profundament arrelat en la nostra condició actual, no és contingent en absolut i no pot ser negat fàcilment». Afirma: «el nacionalisme és inherent a un cert conjunt de condicions socials; i aquestes condicions, precisament, són les del nostre temps».

Anthony D. Smith, defineix el nacionalisme com «un moviment ideològic per a l'assoliment i el manteniment de l'autogovern i la independència en interès d'un grup, alguns membres del qual creuen que aquest grup constitueix una *nació actual o potencial com les altres*».

El nacionalisme, segons ell, «pot posseir un avantatge doble: conferir dignitat i solidaritat i donar un ímpetu per a la modernització».

Dels nacionalistes, en diu que «són sovint homes serens», que «tenen confiança en el seu treball i les seves vides estan encaminades cap a una meta. Han assolit tota la seguretat, mental i física,

que aquesta era els permet. Han assolit d'utilitzar la recerca de les *arrels* per a infondre esperança i propòsits per al futur. Estan compromesos en un programa col·lectiu pràctic i concret». Pensa que, «en adoptar la solució nacionalista s'avança una mica cap a la proposició de respostes més significatives als problemes contemporanis».

Fèlix Cucurull

“El nacionalisme i el món”, dins *L'autodeterminació de Catalunya*.

Ed. Tibidabo. Barcelona, 1991, pàg, 180-195.



catalunya1714

www.racocatala.com/cat1714/